

Stockholm den 15 feb 2024

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se

Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) S2023/02794

1. Inledning

Barnrättsbyrån har beretts tillfälle att svara på remiss av SOU 2023:40, Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Barnrättsbyrån är en unik funktion med oberoende barnombud som erbjuder barn socialt och juridiskt stöd, råd och praktisk hjälp i alla frågor som rör deras rättigheter. Vi har bedrivit verksamhet med oberoende barnombud i över tio år, först i projektform på Ersta Diakoni och sedan 2014 i egen regi. Idag har vi två kontor, ett på Södermalm i Stockholm och ett kontor i Umeå, men vi arbetar på uppdrag av barn och unga över hela Sverige och får på så sätt inblick i hur barns rättigheter efterlevs i hela landet, både i storstäder och mindre inlandskommuner.

2. Sammanfattning

Barnrättsbyrån **tillstyrker** samtliga förslag i utredningen och vill särskilt lyfta fram utredningen tillvägagångssätt vad gäller barns delaktighet i utredningen. Utredningens har arbetat direkt tillsammans med barn och unga med relevanta erfarenheter och en vilja att påverka situationen för andra barn, både enskilt, i grupp. Vi är mycket positiva till hur dessa erfarenheter har fått ta plats i utredningen och att barnen som deltagit även efter att utredningen presenterats, fått tydlig återkoppling. Det är ett föredömligt tillvägagångssätt och bör användas som modell för alla framtida utredningar vars frågor rör barn och unga.

Barnrättsbyrån välkomnar utredningens samtliga förslag:

- att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande
- alla de åtgärder som föreslås med syfte att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning
- vi delar utredningens bedömning att det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet
- att staten bör bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.
- att utredningen föreslår en försöksverksamhet med statsbidrag till barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Vi instämmer helt i att alla förslagen sammantaget bidrar till förbättrade möjligheter för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda samt ökade möjligheter till upprättelse vid rättighetskränkningar. Vi ser också att de åtgärder som föreslås med syfte att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning samt förslagen om barnrättsbyråer på ett konkret sätt stärker barns rättigheter här och nu för barn och därmed kan förebygga att processer i det internationella klagomålsförfarandet till FN:s barnrättskommitté inleds.

3. Övergripande synpunkter

Trots att vi tillstyrker samtliga förslag i utredningen vill vi framföra några synpunkter som vi anser är av stor vikt i det fortsatta arbetet med att implementera utredningens förslag.

3.1 Uppdraget att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomekanism

Barnrättsbyrån välkomnar utredningens förslag om att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande.

Vi instämmer i utredningens bedömning om att fördelarna med en ratificering överväger de nackdelar som finns.

Trots att Sverige sedan länge ratificerat barnkonventionen och att den sedan några år tillbaka är svensk lag ser vi stora brister i den praktiska tillämpningen av konventionen på myndigheter, i beslut och domar. Barnen som utredarna har träffat, varav några är barn från vår egen verksamhet, förtydligar också dessa brister i utredningen. Det är av principiell vikt att Sverige ger barn möjlighet att klaga på samma sätt vi som gett kvinnor och personer med funktionsnedsättning denna rätt. En ratificering kommer öka möjligheten för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda och blir en yttersta garant för barns rättigheter i Sverige. Vi tror också att ratificering i förlängningen kommer att bidra till att stärka de nationella rättsmedlen, särskilt i de fall där nationella rättsmedel saknas.

Vi är medvetna om det brister som finns i hanteringen hos barnrättskommittén, exempelvis långa handläggningstider, men anser inte att det är skäl till att förvägra barn möjligheten att få en upplevd kränkning av rättigheterna enligt barnkonventionen prövad i ett individuellt klagomålsförfarande. Detta har heller inte hindrat Sverige från att ratificera andra konventioners tilläggsprotokoll om klagomålsförfaranden, inte heller har dessa tillträden utretts på detta sätt.

Vi instämmer inte i utredningens bedömning om att det framför allt är migrationsärenden som kommer att bli aktuella klagomålsärenden mot Sverige. Att det har sett ut så hittills har att göra med vilka organisationer som drivit ärenden till kommittén, här tror vi att det kan bli en större spridning av ärenden givet de utmaningar Sverige möter, exempelvis för placerade barn. Vi tror även att utvecklande av barnrättsbyråer och oberoende barnombud kommer kunna utveckla vilka typer av frågor som förs fram till kommittén.

I tillägg till de motargument som utredningen lyfter och besvarar vill vi utifrån våra egna erfarenheter av att möta barn och unga, utsatta för rättighetskränkningar, tillägga att det går att resonera med barn om falska förhoppningar. Vidare är vår erfarenhet att barn många gånger är mycket medvetna om att vissa processer inte hjälper dem här och nu, men att de själva

BARNRÄTTSBYRÅN.

många gånger vill driva frågor utifrån premissen att de vill att inget annat barn ska behöva hamna i samma situation som dem själva.

När det gäller tolkningen av barnkonventionen och att detta gjorts extensivt, vill Barnrättsbyrån tillägga att inte heller det är skäl mot ratificering av protokollet. Kommitténs uttalanden är inte bindande, men de kan bidra till ökad kunskap och utveckling av tolkningen av barns rättigheter. Det är en grundläggande princip att mänskliga rättigheter är dynamiska och ska implementeras progressivt. Det innebär att rättigheterna ska utvecklas över tid¹ och tolkas i ljuset av dagens samhälle. Därför ska konventionsstaterna alltid sträva efter att utveckla rättigheterna och dess skydd. FN:s barnrättskommitté har uttalat att konventionsstaterna inte bör tillåta försämrade möjligheter för barn att åtnjuta sina rättigheter samt att konventionsstaterna inte avsiktligt bör vidta åtgärder som för utvecklingen bakåt när det gäller ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter – inte ens i tider av ekonomisk kris.² Vår förhoppning är att uttalanden från FN:s barnrättskommitté i individuella ärenden i framtiden kommer att ha inverkan på såväl rättsutveckling som rättstillämpning av barnkonventionen i Sverige.

3.2 Uppdraget att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning.

Barnrättsbyrån välkomnar samtliga förslag och åtgärder i det andra deluppdraget om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning.

Vi välkomnar särskilt att utredningen lämnar förslag för den grupp barn som har extra svårt att utkräva sina rättigheter, dvs barn som utsätts för rättighetskränkningar av sina vårdnadshavare eller som av olika skäl saknar vårdnadshavare som kan tillvarata deras intressen, eller där det finns motstridiga intressen mellan barn, vårdnadshavare eller myndigheter. Av de grupper som nämns av utredningen möter Barnrättsbyrån särskilt barn som är

¹ Se bl.a. prop 2017/18:186 sid 84.

² FN:s kommitté för barnets rättigheter. Allmän kommentar nr 19 (2016) om offentlig budgetering för förverkligandet av barns rättigheter (artikel 4). Punkt 31.

placerade och vårdas utanför det egna hemmet samt barn i psykiatrisk tvångsvård. Därför välkomnar vi de förslag som lämnas för dessa grupper extra mycket. Här är vi särskilt positiva till barn under 15 års stärkta rätt att komma till tals och överklaga beslut och placeringar enligt LVU samt förbättrade möjligheter att få ett offentligt biträde och överklaga beslut om särskilda befogenheter på SIS-hem.

Vi har förståelse för att utredningen på den korta utredningstid som fanns till förfogande inte hade möjlighet att lägga förslag på ytterligare områden men vi hade önskat att utredningen på skolområdet hade förslagit att regeringen ska gå vidare med förslagen i SOU 2020:79, inte bara hänvisa till utredningen, eftersom det nu har gått flera år sedan de förslagen lades fram men det ännu inte lett till någon förändring för barn utsatta för diskriminering och kränkande behandling. Vi och andra organisationer som möter barn i utsatta situationer i skolan, erfar att barn kan hamna mellan stolarna mellan skollagen och diskrimineringslagen och i hänvisningar mellan Barn- och Elevombudet och Diskrimineringsombudsmannen. Dessutom skiljer sig de ersättningsbelopp som kan bli aktuella åt, vilket kan leda till att det blir "bättre" för elever att bli utsatta för kränkande behandling än att bli utsatta för diskriminering och vice versa. Slutligen skiljer sig även åldersgränserna åt för när barn kan föra sin egen talan mellan skollagen och diskrimineringslagen, eller när det krävs vårdnadshavare medgivande vilket är olyckligt.

Barnrättsbyrån ifrågasätter även den bedömning som görs kring omöjligheten i att utse legala företrädare för barn utan vårdnadshavare som ansöker om uppehållstillstånd från utlandet. Självklart instämmer vi i att barn ska skyddas från människohandel, men att barn helt nekas prövning av sina rättigheter är svårförenligt med den effektivitetsprincip som utvecklats av Europadomstolen – att rättigheter inte får bli illusoriska utan måste kunna ha effekt. Det är dessutom svårt att se att en situation där det är omöjligt för barn att få sina rättigheter prövade är i linje med barnkonventionens syfte. Här bör således lagstiftaren ta sitt ansvar och se till att den nationella rätten inte uppställer hinder för att respektera barns rättigheter, vi anser därför att frågan bör utredas vidare.

Vi noterar att regeringen redan gått vidare med flera andra förslag i kapitel 11.4 om myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn och unga.

Vi välkomnar särskilt förslaget i punkt 11.5.4 om sammanhållen information på nationell nivå om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter och instämmer helt i utredningens bedömning och förslag.

Vi välkomnar även särskilt uppdraget till Domstolsverket i punkt 11.7.4. Barnrättsbyrån instämmer i utredningens bedömning om att det finns behov av ökad kunskap och utvecklade verktyg för domstolarnas arbete med barnanpassade förfaranden. Vi välkomnar därför förslaget om att Domstolsverket ska sammanställa och redovisa det arbete som vidtagits för att utveckla barns möjlighet till delaktighet, information och ett bra bemötande i domstolsprocesser där barn är parter eller annars berörda. Det är av stor vikt att barn inte skyddas från att delta i processer utan istället skyddas i de processer de är del av. Här finns mycket att utveckla och förslaget i utredningen är ett bra första steg.

3.3 Deluppdrag tre: att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Barnrättsbyrån välkomnar utredningens bedömning i punkt 12.8.1 om att det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Och att staten bör bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Vidare instämmer vi i att staten ska finansiera, reglera och på andra sätt bidra till att barnrättsbyråer utvecklas och fungerar på bästa sätt och välkomnar att målsättningen är att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer med oberoende barnombud över hela landet, i varje län.

Barnrättsbyrån välkomnar att utredningen föreslår en försöksverksamhet med statsbidrag genom en förordning till barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Vi anser att det är ett bra val av ansvarig myndighet och välkomnar att Socialstyrelsen får i uppdrag att samordna och utvärdera försöksverksamheterna.

Vi välkomnar att målgruppen definieras som barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Det är väl avgränsat att denna nya funktion inte ska vända sig till alla barn och unga i vilken situation som helst. Det

är mycket positivt att utredningen erkänner att det finns barn som samhället inte förmått hjälpa, barn som på olika sätt faller mellan stolarna och som inte får de insatser och det stöd som de behöver eller som utsätts för våld och kränkningar inom ramen för de verksamheter som är avsedda att ge dem skydd och stöd. Denna grupp löper särskild stor risk att utsättas för rättighetskränkningar och när så sker, har de en särskilt utsatt position som behöver stärkas upp, vilket utredningen på ett föredömligt sätt föreslår ska göras.

Att inrätta funktionen barnrättsbyråer med oberoende barnombud behöver självklart ske parallellt med att befintliga samhällsinsatser stärks och utvecklas. Vi vill dock framhålla, precis som utredningen gör, att oavsett hur mycket resursförstärkningar, kunskapshöjande insatser eller andra förstärkningar som tillförs befintliga samhällsinsatser, såsom socialtjänsten, så kommer det alltid att finnas barn som samhället inte förmår hjälpa liksom nämnts ovan. Att dessa barn får möjlighet att vända sig till en oberoende part i en civilsamhällesorganisation, som inte hindras av stuprör eller andra utmaningar som myndigheter har, möjliggör att dessa barn i större utsträckning får de insatser de har behov av och sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. Det blir ett komplement som på intet sätt ska ta över eller minska myndigheters ansvar, utan som i stället ger ett extra skydd, en säkerhetsventil, för barn att vända sig till när det allmänna brister.

Som utredningen framhåller, kan oberoende barnombud på barnrättsbyråer på ett annat sätt än myndighetspersoner inta barnets perspektiv, eftersom oberoende barnombuds lojalitet främst ligger hos barnet. Vidare ger avsaknaden av makt ett oberoende barnombud har i förhållandet till ett barn, helt andra förutsättningar för att skapa relation och förtroende hos barn som av goda skäl kanske har en misstro mot myndigheter. När detta förtroende förvaltas på rätt sätt, så som föreslås i utredningen, möjliggör det i sin tur att oberoende barnombud snarare än att bidra till konflikt mellan ett barn och en myndighet, kan tjäna som en brygga mellan det enskilda och allmänna och överbrygga konflikter och svårigheter i kommunikationen och på så sätt stärka förtroendet och återupprätta tilliten till exempel socialtjänsten och till samhället i övrigt.

Närmare om genomförandet

Utredningens bedömning och förslagen om oberoende barnombud och barnrättsbyråer är väl balanserade och genomtänkta. I det fortsatta arbetet med att implementera förslagen har vi, som en organisation med lång erfarenhet av att erbjuda oberoende barnombud, några viktiga medskick för att försöksverksamheterna och den kommande föreslagna succesiva utbyggnaden av funktionen nationellt, ska bli så bra som möjligt och komma rätt barn till gagn.

Att målgruppen avgränsats så att inte alla barn har en oinskränkt rätt att erbjudas och få stöd av ett oberoende barnombud vid alla tänkbara situationer i alla kontakter med olika samhällsaktörer, är som lyfts ovan, positivt.

Av lika stor vikt är det att utredningen föreslår, att barnrättsbyråer med oberoende barnombud blir funktioner dit barn kan vända sig med alla typer av frågor och rättigheter utifrån *hela* barnkonventionen och att det inte skapas olika barnrättsbyråer för olika målgrupper eller ändamål. Detta för att inte skapa nya stuprör och hänvisningskaruseller, något som i sig kan utgöra skäl till att barn behöver söka stöd från en barnrättsbyrå till att börja med. Utifrån vår långa erfarenhet av att bedriva barnombudsverksamhet, vet vi att barn kan söka stöd och hjälp utifrån en specifik fråga, men att det bakom den frågan ofta döljer sig andra viktiga saker som barnet behöver hjälp med.

Liksom utredningen anför, är de barn som är i behov av funktionen, barn som ofta har kontakt med många olika myndigheter och parallellt har flera olika processer i gång. Därav behöver barnrättsbyråer ha ett brett uppdrag som rör alla samhällssektorer, alla rättigheter enligt barnkonventionen och områden i ett barns liv. Det betyder att de oberoende barnombuden måste kunna sätta sig in i en mängd olika frågor och ämnen och kunna navigera i samhällssystemet på ett hjälpsamt sätt, med relationen till barnet som utgångspunkt. För att kunna göra det på ett balanserat och insiktsfullt sätt krävs det att barnombuden besitter hög kompetens och erfarenhet av arbete med barn och samhällssystemen som ansvarar för deras rättigheter.

För att tydliggöra detta kan exempel från vår verksamhet tjäna som illustration. Ett barn placerat i ett familjehem söker stöd från Barnrättsbyrån då det inte trivs och upplever att socialtjänsten inte

BARNRÄTTSBYRÅN.

lyssnar. Under arbetet med barnet upptäcks både att barnet utsatts för kränkningar i skolan och frågor om barnets uppehållstillstånd, som barnet ber om hjälp med. Här behöver barnombuden kunna bistå i alla frågor som rör barnets rättigheter. Eller ett barn som söker hjälp för sin skolsituation men det framkommer även att behovet av stöd och behandling på barn och ungdomspsykiatri utblivit, vilket blir ett hinder för en fungerande skolgång.

Vi anser att barnombudets särskilda roll måste utföras av en professionell med erfarenhet av de system de ska hjälpa barnet att navigera i, det är inte en roll som en volontär eller lekman kan ta sig an.

Här kommer Socialstyrelsens uppdrag bli extra viktigt då det kommer behöva tas fram en utbildning för oberoende barnombud. Vi ser att det är av stor vikt att detta görs i samarbete med organisationer med erfarenhet av att erbjuda oberoende barnombud, då detta är en ny och särskild roll i svensk kontext. Här skulle vi vilja lyfta pågående forskning på Lunds Universitet av Ulrika Levander där hon undersökt barnombudsrollen och där hon bland annat framhåller vikten av ett relations- och tillitsbaserat arbetssätt samt en barnsyn som präglas av maktutjämnade och icke-dömande principer³.

I utredningens förslag konkretiseras kraven på verksamheterna som ska kunna ansöka om att vara med i försöksverksamheten, här vill vi särskilt trycka på vikten av erfarenhet av att bedriva verksamhet för barn.

De föreskrifter som Socialstyrelsen föreslås ska tas fram, kommer att ha stor vikt i den framtida implementeringen och fortsatta spridningen av barnrättsbyråer. I vårt arbete med att ta fram funktionen barnrättsbyrå har vi tittat mycket på Storbritanniens modell. Vi vet att en stor anledning till att reformen med oberoende barnombud varit så framgångsrik där, är de välformulerade föreskrifter och vägledningar⁴ som tagits fram, samt som utredningen framhåller, utbildningar och verktyg för löpande uppföljningar och utvärderingar av funktionen, vilket har bidragit till att enhetligheten och likvärdigheten stärkts i civilsamhällets utförande av funktionen.

³ Levander, Ulrika (kommande) *Sökes: barnombud. Om möjligheter att stärka barn delaktighet och trygghet i kontakten med sociala myndigheter (prel.titel)*. Lunds universitet: Research Reports in Social Work, 2023. <https://www.soch.lu.se/forskning/forskningsomraden/barn-unga-och-familj/sokes-barnombud>

⁴ Se sida 535 i utredningen för referens till England och Wales föreskrifter.

Utifrån vår egen erfarenhet av att bedriva denna verksamhet instämmer vi även i utredningens bedömning om att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer i varje län, snarare än i varje kommun. Att bedriva verksamhet med barnombud är ett komplext arbete som rör sig över många samhällsnivåer. En förutsättning för detta arbete är bland annat en närvarande ledning, handledning och kollegialt stöd – för att på ett ansvarsfullt sätt kunna hantera det komplexa arbete som rollen oberoende barnombud innebär. Vi kan se stora risker med att utveckla små fragmenterade verksamheter, som saknar erfarenhet, stöd och handledning. Vi ser att det potentiellt skulle kunna innebära en risk att spä på konflikter i stället för att vara den brygga mellan barn och samhälle som utredningen lyfter fram.

Rollen att å ena sidan bevaka och stå upp för barns rättigheter och å andra sidan att tjäna som en brygga mellan det enskilda och allmänna är en uppgift som kräver både ett reflekterande socialt arbete om sina egna erfarenheter, sin roll och uppgift, såväl som kompetens om alltifrån juridik, myndigheter, domstolsprocesser till politiska nämnder.

I en nyligen sammanställd utvärdering av Barnrättsbyråns verksamhet så beskriver barn och unga med erfarenhet av oberoende barnombud vad som varit viktigast för dem i kontakten med Barnrättsbyrån. Här lyfts kunskap om samhällets stödsystem fram, inte minst den juridiska, och vikten av att denna kunskap görs tillgänglig på ett enkelt sätt genom barnombudet stöd. Det som dock återkommer som det viktigaste för barnen är barnombudets förmåga att skapa relation och tillit, visa engagemang och finnas kvar över tid.

Att den här särskilda rollen och uppgiften för det oberoende barnombudet är tydligt beskriven i föreskrifterna av Socialstyrelsen blir viktigt för att möjliggöra en framgångsrik implementering som blir hjälpsam för barn.

Ida Hellrup
Biträdande generalsekreterare, Barnrättsbyrån